

Відділ освіти Чернігівської РДА

Проблема, над якою працюю:

**«Створення ситуації успіху в учнів
початкових класів через
комунікативну компетентність»**

Підготувала вчитель початкових класів
Радянськослобідської ЗОШ І-ІІІ ст.
Надточій Ірина Леонідівна

Вступ

Розвиток особистості дитини – основне завдання школи. Тому постає питання про пошук таких форм і методів організації навчально-виховного процесу школярів, які б найбільшою мірою забезпечували цей розвиток через досягнення кожною особистістю власного успіху, віри в свої сили. А створення ситуації успіху, яка надає кожному вихованцю можливість відчувати радість досягнення успіху, усвідомити свої здібності, якраз і є засобом для розвитку особистості дитини.

Дати дітям радість праці, радість успіху у навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь навчання і виховання. В.Сухомлинський казав: «У нас не повинно бути нещасних учнів, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися. Від нас, від нашого уміння, від нашої майстерності, від нашого мистецтва, мудрості залежить життя, здоров'я, розум, характер, воля, інтелектуальне обличчя, місце та роль у житті, щастя підростаючого покоління». Від нас – тобто від дорослих, від вчителів. І це дійсно так.

Ситуація успіху – цілеспрямована, організована вчителем діяльність учнів, що допомагає досягти значних результатів. Успіх – це переживання радості від того, що результат збігся з очікуваним або ж перевершив його. Успіх можливий завдяки: умінням, старанню, пізнанню, інтересу та похвали з боку дорослих.

Для створення ситуації успіху велике значення має формування комунікативної компетентності у школярів – це розвиток уміння сприймати інформацію, усунення емоційного напруження, створення сприятливої атмосфери на уроках, гармонійний розвиток особистості. Компетентність ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання «вплести» в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати. Кожна компетентність побудована на поєднанні знань та вмінь, пізнавальних дій і практичних навичок, цінностей, емоцій, відчуття успіху, діяльнісних компонентів. Перехід до компетентнісного підходу в освіті означає: а) переорієнтацію з процесу навчання на результат в діяльнісному вимірі; б) зміщення акценту з накопичування

нормативно визначених знань, умінь та навичок на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях.

У своїй педагогічній діяльності А.С. Макаренко розробляв ідею «завтрашньої радості», а В.О. Сухомлинський розвивав ситуацію успіху у створеній ним «Школі радощів». Результати діяльності цих педагогів підвели мене до усвідомлення того, що навчально-виховний процес у сучасній школі має бути націлений саме на те, щоб викликати у дітей почуття радощів, які забезпечать успіх у навчанні.

В основі створення «ситуації успіху» лежить особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання та виховання, духовне вдосконалення внутрішнього світу. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визначає цей результат як успіх.

Співробітництво вчителя та учня, їхня співдружність і співтворчість значною мірою забезпечують створення «ситуації успіху», сприятливих умов для розкриття творчих можливостей дітей.

Я вважаю, що між вчителем та учнем має бути доброзичлива творча взаємодія, відсутність страху, радість спілкування, право на власну думку, підтримка.

На уроках я намагаюся активізувати учнів нехай на маленьке, але власне відкриття відомих уже науці фактів. Для мене головне – створити умови, за яких дитина, виконуючи навчальне завдання, неочікувано для себе доходить висновку, що розкриває всю красу процесу пізнання. Не забуваємо про слова видатного педагога В.О.Сухомлинського: «Якщо ми не бажаємо «зламати» дитину в період формування її особистості, маємо мету допомогти в розвитку, оберігаючи її природну індивідуальність, то ні в якому разі не можна позбавляти дитину сьогоденної радості і чекання завтрашньої радості, віри у свої можливості, сподівання на позитивні перспективи у майбутньому».

Розпочинаючи свій день ми посміхаємось один одному. Адже «усмішка — це особлива мудрість!». І ми усміхаємося всім, хто нас зустрічає, й у відповідь отримуємо багато усмішок. Усмішка — це духовний дар, вона дає нам наснагу, надихає на нові відкриття, налаштовує на гарну, продуктивну роботу. «В усмішці

сила і мудрість учителя», – зазначав Шалва Олександрович Амонашвілі. Це перший крок до створення успіху.

Свою радість можна висловлювати різноманітними формами привітання: усмішка, побажання, похвала самого себе, похвалити друга, назвати ім'я з порівнянням, висловити комплімент, «передача» тепла свого серця, повітряний поцілунок тощо.

Для створення сприятливого психологічного клімату на уроці я користуюся таким методом комунікативної діяльності, як **«розминка»**, що допомагає згуртувати учнів, заохотити їх спілкуватися один з одним, встановити довірливі стосунки, радіти за себе і за друзів. На початку уроку я проводжу розминки **«Спіймай мій настрій»**, **«Давайте привітаємось»**, **«Закінчи речення»**, **«Піднеси настрій»**, **«Збираємо добрі слова»**. Протягом уроку і наприкінці проводжу розминки, які допомагають дітям висловити свої переживання, власні думки, оцінити ситуації: **«Уяви-покажи-розкажи»**, **«Придумай веселий кінець»**, **«Ми – фантазери»**, **«Добре-погано»**, **«А що думаєте ви?»** та ін.

В своїй роботі намагаюся створити такі уроки, які створені для дітей і разом з ними. Вирішенню цієї проблеми є впровадження у навчально-виховний процес активних методів навчання, серед яких провідну роль відіграють навчальні ігри. Гра супроводжує людину протягом всього життя. Навіть стаючи дорослими, опиняючись у певних життєвих ситуаціях, ми приміряємо на себе ту чи іншу роль. А для малої дитини гра – це основний вид діяльності, засіб пізнання навколишнього світу. Психологи стверджують, що гра є одночасно засобом самовдосконалення та стимулятором доброї настрою. Відтак гра – інструмент створення ситуації успіху.

Використання ігор на уроках активізує психічні процеси діяльності учня молодшого шкільного віку (*відчуття, сприймання, мислення, уяву, пам'ять, увагу*), волю, мовлення, які сприяють позитивним зрушенням у розвитку школяра. Використання на уроках дидактичних ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавим, створює у дітей бадьорий, творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу, створює ситуацію успіху. У моїй роботі навчальна гра не обмежується тільки уроками, вона продовжується і в позакласній роботі. Проведення

виховних заходів чи не найкраще допомагають у відчутті кожної особистості її значущості, створенні її особистого успіху.

Щоб дитина повірила у свої можливості, які є запорукою успіху, я використовую такі **висловлювання**: «Це дуже важливо, і в тебе неодмінно вийде...», «Тільки ти мені можеш допомогти...», «Саме ти можеш зробити таку справу...», «Навіть якщо не вийде – нічого страшного. Наступного разу вийде», «Ти це добре зробиш! Я в тебе вірю», «Ось ця деталь (*частина, елемент*) вийшла дуже гарно!», «Дякую, твоя думка не зовсім правильна, але дає можливість для роздумів», «Дякую, ви мені сьогодні допомогли», «Сподіваюся, що наступного разу ти виконаєш роботу краще. Постарайся. У тебе все вийде», «Мені б дуже хотілося, щоб ти не забув про це...» та ін.

Створення ситуації успіху породжує радість. І якщо дитина усміхнена протягом дня, це є свідченням того, що вона відчуває свою значимість як особистість, як потребу в ній всього колективу і все це спрацьовує на позитивний результат у досягненні поставленої мети. Адже, якщо до радості учня додати радість батьків, утвориться сімейна радість. А вона є підґрунтям для творчої співпраці вчителя з учнем, з батьками. Ця радість, створена ситуацією успіху, є запорукою успіху дитини, досягнення високих результатів, суспільне визнання особистості, яке

направлене на подальше життя дитини.

Підводячи підсумок, хочу зазначити, що надія на успіх живе в кожній людині. Але, на жаль, не кожна надія справджується, тому що успіх гарантований лише для тих, хто прикладає для його здійснення власні зусилля. Знання завжди були одним із джерел становлення особистості. Справжній учитель той, який сам переживає радість пізнання нового, завжди прагне розділити її з учнями, створити будь-якій дитині «ситуацію успіху», що дозволяє і йому відчувати цю саму радість пізнання.

Працюючи над даною проблемою, я поставила перед собою **завдання** – допомогти особистості дитини *зрости в успіху, дати відчувати радість від здолання труднощів, усвідомити свої здібності, відчувати віру у власні сили, дати зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь необхідно докласти зусилля*. І успіх буде рівноцінним витраченим зусиллям.

Ситуація успіху має деякою мірою характер штучно створеної, бо на деякий час посилюється оцінний аспект на позитивних якостях праці учня. Але, через деякий час (*коли дитина повірить в свої сили*), відбувається коригування – вказування на недоліки та їх спільне, а потім і самостійне виправлення. У такий спосіб штучність створеної ситуації повністю зникає.

Якщо у когось виникають труднощі, всі класом допомагаємо подолати їх або підбираємо інший матеріал, який задовольняв би потребу учня. Результатом такої роботи є власне задоволення учня, який виражався у піднесеному настрої дитини, батьків, друзів, вчителів. Адже хочеться творити тоді, коли в тебе щось виходить.

Побачити в дитині особистість, що формується, допомогти їй розвинутися та розкритися духовно буває важко не тільки вчителю, а й батькам. Дитині потрібно створити психоемоційний комфорт не тільки у школі, а й удома. Тому я намагаюся тримати постійний контакт з батьками учнів. Ніхто з батьків не стоїть осторонь, а тільки у взаємній роботі, допомозі, вирішенні всіх питань досягається кінцева мета – створення ситуації успіху.

І головне, що треба вчителю, приступаючи до роботи за педагогічною технологією "Створення ситуації успіху", — це створити оптимістичну установку дитині, забути на деякий час про її "недоліки", побачити тільки перспективні лінії її розвитку.

Існує кілька **методів**, які допомагають створити ситуацію успіху.

Метод «обери позицію» допомагає навчитися обирати позицію відносно спірних питань, висувати аргументи на захист свого вибору та прислухатися до аргументів тих, хто обирає іншу позицію.

Учням пропонується проблемна ситуація та шкала, на якій вони можуть позначити свою позицію.

1. Шкалу, позначену на аркуші паперу, можна передати по рядах (*групах*) з проханням відмітити свою позицію кольоровим маркером.

2. Учням пропонується також навести аргументи на підтримку своєї точки зору.

3. На наступному етапі діти ознайомлюються з матеріалом або проводять практичний дослід, або розбирають необхідне доведення, або виконують обчислення, які допоможуть вирішити проблему.

4. Після цієї роботи можна зайняти іншу позицію, якщо думка змінилася.

Приклад (урок української мови в 3 класі).

Дітям пропонується обрати позицію щодо твердження: «Іменники вказують на ознаку предмета і відповідають на питання хто? що?».

Після того як діти назвуть слова, які відповідають на питання хто? що?, продемонструють їх, дійдуть висновку, що ці слова не вказують на ознаки предметів, а називають їх.

Метод «прес» допомагає навчитися знаходити вагомі аргументи і формулювати свою думку відносно спірного питання; розбиратися у своїх ідеях, а також формулювати їх у вигляді чіткої та логічної структури.

Етапи методу:

1. Висловлюємо свою думку: «Я вважаю...»

2. Пояснюємо причину такої точки зору: «Тому що...»

3. Наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «...Наприклад...».

4. Узагальнюємо, формулюємо висновки: «Отже...», «Таким чином...»

Щоб досягти великих успіхів у навчанні, потрібно створити такі умови, щоб дитина відчувала свою перемогу над подоланням труднощів, відчувала власний успіх, відчувала потребу бути корисною для себе й оточуючих людей, виконуючи

навчальне завдання, неочікувано для себе доходила висновку, що розкриває всю красу процесу пізнання.

Приклад (урок читання в 3 класі).

Я вважаю, що уроки читання посідають головне місце в навчанні школярів, оскільки читаючи, учні збагачують лексичний запас, вчаться бачити, відчувати красу, поринати у світ минулого і майбутнього, переживати разом з героями, вчитися добра і засуджувати зло. Наприклад, в оповіданні Василя Сухомлинського «Як Павлик списав у Зіни задачу» мене дуже схвилював вчинок Павлика. Я хотів би дати йому пораду, якщо ти побачив, що хтось помилився, вкажи на цю помилку і допоможи її виправити. А якщо хлопчик не прислухається до поради, то у нього ніколи не буде друзів. Отже, читаючи оповідання, я вчуся бути людяним, чесним, брати приклади з хороших людей. Читайте книги – в них зібрана людська мудрість».

Метод «самооцінка». Важливим елементом кожного уроку, безперечно, є оцінювання. Самооцінка учнями своєї роботи є важливим різновидом оцінювання. Регулярно застосовуючи цей метод, учитель може дізнатися багато нового та цікавого про дітей, про себе, свої уроки, свій предмет, про методи, які використовують на уроці, про настрій та ставлення учнів до того, що відбувається на уроках.

Організувати проведення самооцінки учнями своєї роботи можна по-різному. Наприклад, можна запропонувати певні питання, відповіді на які проілюструють ставлення учнів до тієї чи іншої виконаної роботи. Можна також попросити учнів поставити собі оцінку за певною шкалою та обґрунтувати її виставлення. Іноді можна порадити учням заповнити спеціальні форми (*або таблиці*) для спостереження й оцінювання. Самооцінка підходить і тоді, коли потрібно оцінити роботу всієї групи в цілому. Тоді перед оголошенням самооцінки всьому колективу її спочатку варто обговорити в цій групі та узгодити з членами групи.

Однією з позитивних сторін застосування цього методу є те, що всі учні можуть отримати оцінку, а також те, що діти починають розуміти труднощі оцінювання і вчаться дивитися іншими очима на свою роботу. Крім того, самооцінку, проведену на уроці, дуже зручно використовувати для подальшої диференціації домашнього завдання.

Метод «рюкзак» дає можливість залучити кожного учня класу до роботи на уроці. Полягає в тому, що кожен з учнів стисло записує на папері відповідь на запитання: «Які з тих знань, умінь, способів дій, що отримали на уроці, вони візьмуть із собою для використання на інших уроках, у житті, для виконання домашнього завдання, тематичного оцінювання тощо?» Папірці з відповідями складають у рюкзак (*справжній чи уявний*). Вибірково ознайомлюються з відповідями.

Особливості методу:

- дає можливість залучити до роботи всіх учнів;
- дає можливість виділити головне, визначити важливість уроку;
- вносить в урок елемент гри, сприяє розвитку зацікавленості до предмета, що вивчається,
- розвитку позитивних емоцій;
- надає вчителю інформацію про кожного учня, про методи роботи, що були важливими для учнів, сподобались їм;
- створює основу для проведення мотивації на наступних уроках.

Види розминок

I. Будемо знайомі.

1. «Вітання. Знайомство».

Діти стоять в колі: кожен з учнів називає своє ім'я так, як йому подобається, щоб його називали; усім дітям пропонується по колу проспівати лагідно своє ім'я, весь клас підспівує; діти потискають один одному руки і говорять приємні слова; діти по колу говорять слова-вітання, «ввічливі» слова.

2. «Давайте привітаємось...»

Давайте привітаємось,

Давайте усміхнемось.

Давайте в очки глянемо,

І нам тепліше стане.

- Діти, давайте сьогоднішню зустріч розпочнемо з побажань.
- Доброго ранку, Марійко, я бажаю тобі веселого дня!
- Доброго ранку, Дмитрику, я дуже рада тебе бачити!

– Вітаю тебе, Улянко, я хочу, щоб день у тебе був щасливим!

3. «Доброго ранку!»

Учитель. Доброго ранку!

Учні. Доброго дня бажаємо ми!

Учитель. І я бажаю вам доброго ранку!

Учні. Доброго ранку!

Учитель. Які ви всі гарненькі, чепурненькі! Давайте подивимося всі один на одного й разом привітаємося. Всі. Доброго ранку, доброго ранку всім!

Діти (беруться за руки, утворюють коло).

Ми візьмемося за руки,

Веселіше стане нам,

Бо у класі всі ми — друзі,

Усмішки даруєм вам.

II. Психологічна налаштованість.

1. «Сонячний зайчик».

— Сядьте зручно та уявіть себе на березі теплого моря. Сонячний зайчик зазирнув у ваші оченята. Заплющіть їх. Зайчик пробіг по обличчю – погладьте його ніжно долоньками: на лобі, на щічках, на підборідді. Правда, приємно? Погладжуйте легенько, щоб не сполохати його голову, шийку, ручки, животик, ніжки. Раптом він заліз за комір! Погладьте його й там. Він любить і пестить тебе. А ти гладь його й подружися з ним. Прислухайся ще трохи до своїх відчуттів і повертайся в клас.

— Дякуємо тобі, сонячний зайчику, що ти нас розвеселив. Давайте подякуємо йому оплесками!

2. «Спіймай мій настрій».

Дітям пропонується попрацювати в парі й домовитися, хто почне дії першим.

— Усміхніться, «зніміть» усмішку зі свого обличчя долонькою та «киньте» своєму сусідові. «Спіймайте» усмішку, «прикрасьте» нею своє обличчя.

— Зобразіть на обличчі ще будь-яку емоцію, «подаруйте» її своєму товаришеві.

III. Я – особистість!

1. «Закінчи речення».

Учням пропонується по черзі закінчити речення.

Я мрію... Я вірю... Я прагну... Я люблю... Я турбуюсь... Про мене турбуються... В мене вірять... Я сподіваюсь... У майбутньому я хочу... Мої батьки хочуть, щоб я в майбутньому... Я стараюсь... Мені сумно, якщо... Я радію, якщо... Я не люблю, якщо... Більшість дітей кожного класу... Мені подобається, якщо діти... Я не люблю, коли сміються... Мені соромно, коли... Мені цікаво, коли... Мені боляче, коли... тощо.

2. «Зазирни у дзеркало». Кожен з учнів, дивлячись у маленьке дзеркало, говорить собі лагідні, привітні, добрі слова.

3. «Покинутий песик».

Діти уявляють, що матуся принесла додому покинутого песика, якому страшно та сумно. Як би ви його розрадили? Кожна дитина по черзі перетворюється на це звірятко, інші гладять його й говорять добрі слова.

IV. Співрозмовники.

1. «Ввічливе прохання – ввічлива відмова».

Кожна вихована людина повинна вміти тактовно відмовляти, не ображаючи того, хто звернувся з пропозицією чи проханням. А робити це треба настільки переконливо і зрозуміло, щоб інша людина збагнула вашу ситуацію.

Давайте розіграємо сценку, де один учень буде звертатися з проханням чи запрошенням, партнер повинен йому відмовити, не ображаючи.

2. «Конкурс чомучок».

Діти вчаться ставити запитання, мислити. Робота в парі.

- Чому ти спізнився на урок?- Пізно вийшов із дому.
- Чому не вийшов раніше?- Будильник не задзвонив.
- Чому так сталося?- Звечора не завели.
- Чому не завели?- Не могли знайти.
- Чому він не був на місці?- Ним грався маленький брат.

V. Розминки перевтілення.

1. «Уявимо собі...».

Уявимо собі й покажемо, як: • закипає і кипить чайник; • наливаємо і п'ємо гарячий чай; • чистимо картоплю; • перемо і прасуємо білизну; • рубаємо дрова; •

пришиваємо гудзик; • ловимо рибу на вудку і гачок; • буревій; • забиваємо молотком цвях і вдарили себе по пальцях; • пиляємо дошку.

VI. Розминка для об'єднання учнів у групи, створення емоційного настрою учнів перед груповою роботою.

1. «Чарівна скринька».

На дошці можна записати епіграфи до використання групової навчальної діяльності та девізи до роботи в групах:

«У нас немає ти, у нас немає я, ми – єдиний клас, ми – одна сім'я! »

«Один за всіх, усі — за одного!»

«Ми — одна команда!»

«Твій успіх іде на користь мені, а мій — на користь тобі, бо він у нас — спільний!»

«Ми потонемо чи вплинемо, але — разом»

«Нам не обійтися без тебе!»

«Ми всі вітаємо тебе з успіхом!»

Учням роздаються смужки кольорового паперу. Необхідно скласти свій девіз, який би спонукав учасників навчального процесу до діяльності в групі, та записати його на смужці. Ці смужки складаються в «чарівну скриньку» — красиво оформлену коробку. Потім ця «скринька» передається від одного учня до іншого, кожен з яких витягає папірець і читає девіз. Створюється емоційний настрій на роботу в групах. У подальшому учні, які витягли смужки однакового кольору, об'єднуються в пари чи групи для роботи.

Розминку «Чарівна скринька» можна використовувати на будь-якому етапі уроку, де її призначення залежить від поставленої мети.

2. «Спочатку було слово» (мета – активізація розумової діяльності учнів).

Учитель пропонує учням слово, яке може бути назвою теми уроку, ключовим словом уроку чи поняттям, яке застосовується на уроці. З літер цього слова учні повинні створити нові слова.

Поради для тих, хто хоче досягти успіху:

- Успіх сам не прийде до вас. Ви самі повинні дійти до нього. (Марва Коллінз)
- Дії не завжди приносять успіх, але без дій успіху не буває. (Марк Твен)
- Щоб дійти до мети, слід перш за все йти, не спинятися. (Оноре де Бальзак)
- Успіх приходить до тих, хто вірить в свої сили. (Уінстон Черчіль)
- Якщо ви не підете за успіхом, у вас ніколи не буде його. Якщо ви не спитаєте, відповідь завжди буде «ні». Якщо ви не зробите крок вперед, ви завжди будете стояти на одному місці. (Нора Робертс)
- Успіх нічому не вчить. Він тільки переконує розумних людей, що вони не можуть програти. (Білл Гейтс)
- Успіх - це не стільки те, що ми маємо, скільки те, ким ми стаємо в результаті. (Джим Рон)
- Шість частин ключа до успіху: щирість, особистісна цілісність, скромність, ввічливість, мудрість, милосердя. (Вільям Меннінгер)
- Успіх не є ключем до щастя. Щастя - ось ключ до успіху. Якщо ви любите те, що робите, ви будете успішним. (Альберт Швейцер)
- Успіх робить нас нетерпимими до невдачі. Невдача робить нас нетерпимими до успіху. (Вільям Федер)
- Якщо ви не досягли успіху відразу, спробуйте ще і ще раз. А потім заспокойтеся і живіть собі на втіху. (Вільям Клод Філдс)

Як оцінювати шкільні успіхи своїх дітей

Правило 1. Заспокойтесь. Пам'ятайте, що спілкуватися в люті, роздратуванні – все одно, що включити в автомобілі „газ” і натиснути на гальма.

Правило 2. Не поспішайте. Це педагогічний гріх. Ми очікуємо від дитини все і зараз. Нам потрібно, щоб дитина вчилася сьогодні добре, ми примушуємо її – вона вчиться, але стає зубрилкою і ненавидить учіння, школу, а може й ... вас.

Правило 3. Безумовна любов. Ви любите свою дитину, незважаючи на її успіхи у школі. Вона відчуває вашу любов і це допомагає їй бути впевненою в собі і подолати невдачі.

Правило 4. Не бийте лежачого. Двійка, а для когось і сімка – достатнє покарання, тому недоцільно двічі карати за одні і ті ж помилки. Дитина очікує від батьків не докорів, а спокійної допомоги.

Правило 5. Щоб позбавити дитину недоліків, намагайтеся вибрати один – той, якого ви хочете позбутися найбільше, і говоріть тільки про нього.

Правило 6. Вибирайте найголовніше, порадьтеся із дитиною, почніть з ліквідації тих шкільних труднощів, котрі найзначущі для неї самої.

Правило 7. Головне : хваліть – виконавця, критикуйте – виконання. Дитина схильна будь-яку оцінку сприймати глобально, вважати, що оцінюють всю її особистість. У ваших силах допомогти відокремити оцінку її особистості від оцінки її роботи.

Правило 8. Головне: оцінка повинна порівнювати сьогоднішні успіхи дитини з її власними вчорашніми, а не тільки з державними нормами оцінювання та неуспіхами сусідського Івана.

Правило 9. Не скупіться на похвалу; будуючи стосунки з власною дитиною, не орієнтуйтеся тільки на шкільні оцінки.

Правило 10. Виділіть у морі помилок острівок *успіху*, на якому зможе триматися укорінюватися дитяча віра в себе і в успіх своїх навчальних зусиль.

Правило 11. Ставте перед дитиною найбільш конкретні та реальні цілі, і вона спробує їх досягти.

Правило 12. Не рвіть останню нитку. Досить часто дорослі вимагають, щоб до занять улюбленою справою (хобі) дитина виправила свою успішність у навчанні. Якщо ж в дитини є хобі, галузь живого інтересу, то її треба не забороняти, а всіляко підтримувати, бо це та ниточка, за яку можна витягнути дитину до активного життя у навчанні.

Для того, щоб усі правила виявились ефективними, необхідно їх об'єднувати: дитина повинна бути не об'єктом, а співучасником власної оцінки, її слід навчити самостійно оцінювати свої досягнення.